

УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ: КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ

ADOPTION OF CHILDREN BY FOREIGN CITIZENS: CONFLICT ISSUE

Литвин С.Й.,

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедри міжнародного приватного права, правосуддя і адвокатури
факультету Європейського права та правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Єремєєва К.О.,

*факультет Європейського права та правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Розглянуто окремі питання усиновлення дітей іноземними громадянами. Звертається увага на законопроект про приєднання України до Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення. Висвітлено проблемні аспекти усиновлення дітей іноземними громадянами.

Ключові слова: усиновлення, іноземці, громадяни України, дитина.

Рассмотрены отдельные вопросы усыновления детей иностранными гражданами. Обращается внимание на законопроект о присоединении Украины к Конвенции о защите детей и сотрудничестве по вопросам межгосударственного усыновления. Освещены проблемные аспекты усыновления детей иностранными гражданами.

Ключевые слова: усыновление, иностранцы, граждане Украины, ребенок.

Several specific question of adoption of children by foreign nationals. Attention is drawn to the bill on Ukraine's accession to the Convention on Protection of Children and Cooperation in Respect of Intercountry Adoption. Deals with the problematic aspects of the adoption of children by foreign nationals.

Key words: adoption, foreigner, citizens of Ukraine, children.

Постановка проблеми. Актуальність даного дослідження полягає в тому, що справи цієї категорії є особливо значущими для суспільства, адже усиновлюються діти, які позбавлені батьківського піклування, а отже, їхні інтереси нікому представляти. Це найбільш соціально та законодавчо незахищені особи.

Потрібно зазначити, що впродовж останніх років спостерігається тенденція до збільшення усиновлення дітей іноземними громадянами. Це засвідчує те, що таке усиновлення стало для України звичним явищем.

Стан дослідження. Серед науковців, які займаються проблематикою міжнародного усиновлення, слід назвати А. А. Дюжеву, К. Ю. Бородич, В. В. Попко, О. О. Грабовську, Н. В. Погорецьку, О. В. Розгон, О. Ю. Князеву, А. З. Дзугаєву, А. М. Кантарбекову та інших вчених, котрі в цілому вивчають цивільно-правові аспекти міжнародного усиновлення.

Метою дослідження є визначення основних позитивних та негативних аспектів міжнародного усиновлення, а також виокремлення колізійних правових питань щодо усиновлення дітей – громадян України іноземцями.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правовими актами, що регулюють дане питання, є Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства» № 2402 від 26 квітня 2001 р., Постанова КМУ «Про затвердження порядку ведення обліку дітей, які можуть бути усиновлені, осіб, які бажають усиновити дітей, та здійснення нагляду за дотриманням прав дітей після усиновлення» № 1377 від 28 серпня 2003 р., а також низка міжнародно-правових актів, які ратифікувала Україна, зокрема Конвен-

ція ООН про права дитини, ратифікована Україною 27 лютого 1991 р., Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, особливо під час передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях, прийнята резолюцією ГА ООН № 41/85 від 03 грудня 1986 р.

Саме поняття «усиновлення» за законодавством України закріплене в ст. 207 Сімейного кодексу, де зазначається: усиновлення – це прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, крім випадку, передбаченого ст. 282 цього Кодексу.

Усиновлення іноземцем в Україні дитини, яка є громадянинею України, здійснюється на загальних підставах, встановлених гл. 18 Сімейного Кодексу України.

За законодавством України особа, яка бажає усиновити дитину, особисто (через представників не допускається) подає до суду заяву про усиновлення. Суд, у свою чергу, під час постановлення рішення про усиновлення, враховує обставини, що мають істотне значення, зокрема стан здоров'я, матеріальне становище, мотиви, на підставі яких особа бажає усиновити дитину, особу дитини і стан її здоров'я та її ставлення до людини, яка хоче її усиновити. Законодавством забезпечене право на таємницю усиновлення. З моменту усиновлення виникають немайнові та майнові права і обов'язки між особою, яка усиновлена, та усиновителем і його родичами за походженням. Усиновлення надає усиновителю права та накладає на нього обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у тому ж обсязі, який мають батьки щодо дитини і навпаки.

За законодавством європейських держав мінімальний вік особи, що бажає усиновити дитину має бути від 18 до 30 років. Пріоритетною різницею у віці між усиновителем та дитиною вважається різниця не менше ніж 16 років. Національним законодавством передбачений мінімальний вік для усиновлювачів з 21 до 45 років.

Орган опіки та піклування здійснює нагляд за дотриманням прав дітей, які усиновлені і проживають в Україні. Нагляд за станом утримання та виховання усиновленої дитини іноземними громадянами здійснюють у межах своїх повноважень Центр усиновлення, Міністерство закордонних справ, відповідна консульська установа України в країні проживання усиновленої дитини. Цей нагляд здійснюється до досягнення нею повноліття.

Оскільки інтереси дітей-сиріт може захистити лише держава в особі своїх органів опіки і піклування Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини при Міністерстві у справах сім'ї, молоді та спорту, дитячі будинки тощо, тому процедура усиновлення обтяженого іноземним елементом, як слушно зазначають фахівці, здійснюється лише в судовому порядку [10, с. 96].

Згідно зі ст. 24 Закону України «Про охорону дитинства» лише за умови неможливості влаштувати дитину в рідному середовищі, приймається рішення про міжнародне усиновлення [3].

Щодо вимог, які встановлені законодавством України під час здійснення усиновлення іноземними громадянами, зазначають такі:

- іноземці можуть усиновити українську дитину лише після вичерпання національних можливостей влаштування її в сім'ю;

- переважне право на усиновлення дитини – громадянина України мають іноземці, які є родичами дитини, громадянами держав, з якими Україна уклала договір про надання правової допомоги;

- дитина може бути усиновлена іноземцями, якщо протягом одного року з моменту взяття її на облік в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини не виявилось громадянина України, який бажав би її усиновити чи взяти під опіку чи піклування;

- іноземні громадяни не можуть всиновлювати дітей віком до одного року.

Порядок усиновлення дітей іноземними громадянами такий, що ті особи, які виявили бажання усиновити дитину, яка є громадянином України, звертаються до Центру усиновлення з письмовою заявою про взяття їх на облік кандидатами в усиновителі та надання направлення на відвідання відповідного державного дитячого закладу для підбору, знайомства та встановлення контакту з дитиною. Потрібно зазначити, що у тих країнах, громадяни яких всиновлюють найбільшу кількість дітей з України (США, Італія та Франція), переорієнтація усиновлення на захист дитинства призвела до встановлення жорсткого механізму відбору усиновлювачів, який передбачає оцінку їхніх фізичних, психічних та емоційних здібностей бути батьками [11, с. 613].

Слід зазначити, що від імені іноземних громадян, які бажають усиновити дитину з України, можуть діяти й інші особи на підставі легалізованого доручення, крім декількох випадків, коли особа має особисто ознайомитися з документами дитини; познайомитися з дитиною та встановити з нею контакт; отримати рішення суду про усиновлення та забрати дитину з місця її проживання. Але тут виникає певна колізія, оскільки Сімейний Кодекс України зазначає, що особа – громадянин України має особисто подавати заяву до суду про усиновлення, тобто можливість подання заяви через представників виключена, та проходження всіх етапів усиновлення, а безпосередньо іноземні громадяни можуть діяти на підставі доручення.

Також варто звернути увагу на законопроект про приєднання України до Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення. Дана Конвенція була підписана 29 травня 1993 р. в Гаазі, яку ратифікували вже у 89 країнах. Цей документ обумовлює, що центральні органи виконують зобов'язання зі співпраці питань міждержавного усиновлення. Ці функції безпосередньо можуть виконувати і державні органи або інші організації, які належним чином акредитовані у своїй державі, тобто агентства з міждержавного усиновлення. У цьому і є колізія, оскільки за національним законодавством, зокрема ст. 216 Сімейного Кодексу України визначено: посередницька, комерційна діяльність щодо усиновлення дітей, передання їх під опіку, піклування чи виховання в сім'ї громадян України, іноземців забороняється, а в ст. 32 Гаазької конвенції передбачено розмір винагороди, що набувається в процесі усиновлення цими агентствами.

Для усунення колізії в майбутньому між відповідними нормами необхідно на рівні закону розмежувати посередницьку, комерційну діяльність та діяльність, що пов'язана із наданням послуг щодо усиновлення (забезпечення представництва інтересів усиновителів перед державними органами, надання перекладацьких та юридичних послуг) [11, с. 614].

Ефективність діяльності таких агентств має бути забезпечена як професіональним і досвідченим персоналом, так і відповідним контролем з боку держави та її компетентних органів. Щодо кількості таких агентств, що мають бажання працювати на території України, то Державним департаментом з усиновлення та захисту прав дитини була проведена добровільна реєстрація представників, що представляють агентства і працюють в державі. З восьми країн світу 153 агенції подали пакети офіційно засвідчених документів і підтвердили, що їх представники діють на території України. Також агентства повідомили, що для кандидатів в усиновлювачі вони надають такі послуги: укладають договори з кандидатами; надають інформаційну підтримку; консультують та пропагують усиновлення; готують документи та здійснюють їх супровід в Україні; контролюють виконання батьками зобов'язань щодо надання звітів про проживання та виховання дитини; допомагають в адаптації дитини до нової сім'ї; надають психологічну підтримку в сім'ї [9, с. 22-25].

В питанні існування таких агентств є дві сторони медалі: зрозуміло, що ці всі перелічені вище функції, які вони виконують, спрощують процедуру подання документів, пошуку перекладача та юристів для іноземних громадян, що мають намір усиновити дитину з України, також за допомогою агентств відбувається подальший контроль за умовами життя і виховання усиновлених дітей, але з іншої сторони іноземці можуть потрапити «до рук» випадкових посередників, знаходячи їх в інтернеті, у яких будуть фіктивні документи і т. д. Такі «агентства» беруть з людей гроші за свої послуги, нічого не виконують і просто зникають.

Відомо, що витрати в Україні іноземних агентств з усиновлення становлять, у середньому, понад \$ 10 тис.. Щорічно у нашій країні іноземці усиновлюють понад дві тисячі дітей (у 2001 році вони усиновили 2672). Легко підрахувати, що на це витратили більше \$ 20 мільйонів. Причому солідну частину грошей витрачено на «прискорення» процесу оформлення різних документів, яких потрібно багато, вже не кажучи про «обхід законів». Наприклад, зарубіжні громадяни не мають права усиновити дитину віком до одного року. Вирішити таку проблему може довідка за підписом головного лікаря пологового будинку [8].

Корупція, протизаконні дії призводять до численних проблем в житті усиновлених дітей і взагалі ускладнюють процес міждержавного усиновлення.

Ще одним величезним мінусом під час усиновлення дітей іноземними громадянами є торгівля дітьми, що передбачає продаж, іншу оплатну передачу, а також здійснення щодо них будь-яких інших незаконних угод.

«Твердження екс-омбудсмена Ніни Карпачової про те, що ратифікація Конвенції «відкриє повні шляхи для торгівлі українськими дітьми», є безпідставними, не відповідають дійсності, вводять в оману і не мають жодного відношення до Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення (Гаазька конвенція)» – заявив Уповноважений Президента України з прав дитини Юрій Павленко.

Він наголосив, що головною метою Конвенції є здійснення міждержавного усиновлення в інтересах дитини відповідно до норм міжнародного права, а також розробка механізму співробітництва між країнами для дотримання цих гарантій, запобігання викраденням, продажу, незаконному вивезенню дітей. Ю. Павленко зазначив, що ст. 1, п. п. «а» і «б» Конвенції визначають: «Створити гарантії для забезпечення того, щоб міждержавне усиновлення здійснювалось у найвищих інтересах дитини та з дотриманням усіх її основних прав, визначених у міжнародному праві. Створити систему співробітництва між договірними державами для забезпечення дотримання таких гарантій та, таким чином, запобігти викраденню, продажу дітей або торгівлі ними».

Уповноважений Президента України з прав дитини зазначив, що ратифікацію Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення підтримують громадські організації, які працюють в інтересах дітей [12].

До негативних наслідків усиновлення українських дітей іноземними громадянами можна віднести складний механізм захисту дітей. Не всі люди, які усиновлюють, є добрими та чуйними. Дитина може потрапити до родини, де насильство – це норма життя. Потрібно зазначити, що законодавство дозволяє усиновлення самотнім і навіть судимим іноземцям. Це все могли б регулювати агентства: здійснювати контроль за умовами життя і виховання усиновлених дітей. Також під час усиновлення іноземцями дитина опиняється сама в незнайомому середовищі, в країні з чужою мовою, дитині важко формувати стосунки в суспільстві – проходить складна адаптація, що негативно впливає на емоційний та психологічний стан. Безперечно, негативом є корупція, адже Україна давно зарекомендувала себе як корумпована держава, вона дозволяє можливим людям обходити закони і прищвидшувати взагалі процес усиновлення.

Звісно, є й плюси усиновлення, адже це благородна й корисна справа. Сьогодні в «установах системи освіти, охорони здоров'я, праці та соціального захисту» (дитбудинках та інтернатах) нашої країни знаходиться близько 90 тисяч дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської турботи. Серед них дуже мало дітей, батьки яких загинули або померли. Більшість становлять так звані «соціальні сироти», у яких живі батьки. І майже половина з тих, кому ще не виповнилося чотири роки (сама таких найчастіше усиновляють), – важкохворі (хвороба Дауна, дитячий церебральний параліч, сліпота, вроджений порок серця, важкі дефекти розвитку, хронічні гепатити). У дитячих установах також чимало дітей, народжених від матерів, хворих на СНІД, венеричні, психічні захворювання. До того ж нерідко батьками таких малюків є алкоголіки і наркомани. [8]

Потрібно констатувати факт, що громадяни України дуже рідко усиновлюють дітей із такими вадами. Можливо, тут відіграє роль як менталітет, так і фінансові можливості наших співвітчизників. На відміну, іноземні громадяни частіше усиновлюють таких дітей, адже їх фінансовий стан, рівень закордонної медицини й, напевно, бажання допомогти призводять до міждержавного усиновлення, а також те, що в іноземних країнах практично ніде немає дитячих будинків чи інтернатів.

Позитивом є й те, що усиновлена дитина може отримати громадянство тої держави, з якої її усиновителі, за законодавством України всиновлення є підставою для набуття громадянства. Порядком провадження діяльності з усиновлення і здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей затверджений Постановою КМУ від 08.10.2008 р. № 905: громадяни України, які проживають за межами України, та іноземці, які бажають усиновити дитину, крім інших передбачених законодавством документів, подають до Департаменту письмове зобов'язання про забезпечення права усиновленої дитини зберігати громадянство України до досягнення нею 18 років. Отже, дитина зможе обрати те громадянство, яке вона сама захоче.

Беззаперечним плюсом є те, як би це не було сумно для нашої держави, що іноземні громадяни можуть для українських дітей надати хороші умови життя, кращу освіту, а якщо дитина із якоюсь хворобою чи якимось вадами, то надати їй більш кваліфіковану медичну допомогу.

Висновки. Отже, підводячи підсумки, стає зрозуміло, що питання усиновлення українських дітей

іноземними громадянами можна розглядати із двох ракурсів. Хотілося б, звичайно, щоб позитивних аспектів було більше. Національне законодавство потребує вдосконалення у цьому питанні, і, на нашу думку, було б доречно ратифікувати Конвенцію про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДжЕРЕЛ:

1. Цивільний Кодекс України. – К. : Атіка, 2004.
2. Сімейний Кодекс України. – К. : Атіка, 2002. – 79 с.
3. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р., № 2402-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
4. Про затвердження Порядку ведення обліку дітей, які можуть бути усиновлені, осіб, які бажають усиновити дитину, та здійснення нагляду за дотриманням прав дітей після усиновлення : Постанова КМУ від 28.08.2003 р. № 1377 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 36. – Ст. 14.
5. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей : Постанова КМУ від 08.10.2008 р. № 905 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-%D0%BF>.
6. Конвенція про права дитини. – К. : Право, 1995. – 31с.
7. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту та благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх усиновлення на національному та міжнародному рівнях : прийнята резолюцією ГА ООН № 41/85 від 03 грудня 1986 р. № 41/85 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_131.
8. Бабухіна С. Усиновлення дітей іноземцями: плюси і мінуси // День. – 2003. – № 24. – 8 с.
9. Балабуєва К. Про тих, хто знаходиться в капусті / К. Балабуєва // Вічне. – 2008. – № 1. – С. 22–25.
10. Деркаченко Ю. Правова забезпеченість і соціальна обумовленість міжнародного усиновлення / Ю. Деркаченко // Юридична Україна. – 2006. – № 4. – С. 95–100.
11. Погорецька Н. Міжнародне усиновлення: проблемні питання / Н. Погорецька // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 612–617. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11pnvupp.pdf>.
12. Павленко Ю. Ратифікація Конвенції про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення / Ю. Павленко // Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://president.gov.ua/news/26590.html>.